

## Προλογικό σημείωμα

**Μ**ε ευχαρίστηση αποδέχθηκα να προλογίσω το παρόν έργο των κ.κ. Ρ. Μητούλα, Ο. Αστάρτα και Π. Καλδή, που αναφέρεται σε χρήσιμη και συνοπτική συστηματοποίηση της εννοιολογικής διαδρομής και εξέλιξης της βιώσιμης ανάπτυξης και μάλιστα σε διεθνές επίπεδο. Μιας ανάπτυξης, που προτάσσει, ως σύγχρονο, αλλά και διαχρονικό πρότυπο ευημερίας και –γιατί όχι;– ευζωΐας, πέραν των οικονομικών διαστάσεων και αξίες, όπως τον κοινωνικό χαρακτήρα και τις φιλικές προς το περιβάλλον ανθρωπογενείς πρακτικές.

Της ανάπτυξης, που ενώ η επίκληση και η αναζήτησή της εμφανίζεται ως ομόφωνη και μοναδική παγκόσμια στρατηγική επιλογή για τη διασφάλιση του παρόντος και του μέλλοντος του ανθρώπινου είδους και της βιοποικιλότητας στον πλανήτη, στην καθημερινή πράξη βάλλεται και αποδυναμώνεται από ιδιοτελή συμφέροντα και κοντόφθαλμες νοοτροπίες. Τα αποτελέσματα επιβαρύνουν, ίσως και μη αναστρέψιμα, τις παρούσες γενιές και προεξοφλούν αλόγιστα τους πόρους των μελλοντικών γενιών.

Κύριο αίτημα της κοινωνίας των πολιτών στη μεταμοντέρνα εποχή, ανάμεσα σ' άλλα, είναι και η αναζήτηση όρων βιώσιμης ανάπτυξης και αποκεντρωμένων διαδικασιών ευημερίας, που να στηρίζονται στην ενεργό δέσμευση των εμπλεκομένων εταίρων, όπως και στην κινητοποίηση, ανάδειξη και αξιοποίηση των ανανεώσιμων, κυρίως, πόρων και των σχετικών παραγωγικών εισροών.

Αυτά, εκτιμάται ότι πρέπει να οικοδομούνται εκ των κάτω προς τα πάνω (bottom-up approach), στη βάση στρατηγικών επιλογών και προτεραιοτήτων με συνυπολογισμό και εξισορρόπηση οικονομικών, κοινωνικών, περιβαλλοντικών και θεσμικών παραμέτρων.

Σκέψεις όπως αυτές αποτέλεσαν το κίνητρο των συγγραφέων, όπως συνάγεται από τη δομή και το περιεχόμενο της παρούσας έκδοσης. Ειδικότερα:

Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις εννοιολογικές προσεγγίσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, ώστε να υπάρχει κοινός τόπος κατανόησης και συνεννόησης.

Το δεύτερο κεφάλαιο, ασχολείται με το παγκόσμιο θεσμικό πλαίσιο για τη βιώσιμη ανάπτυξη και ειδικότερα με την εξελικτική πορεία από τη Στοκχόλμη στην Παγκόσμια Συνδιάσκεψη του Ρίου και τη Local Agenda 21.

Όσον αφορά το τρίτο κεφάλαιο, κινείται και αυτό στο παγκόσμιο θεσμικό πλαίσιο για τη βιώσιμη ανάπτυξη και αναφέρεται στις δράσεις Κωνσταντινούπολης-Κιότο-Γιοχάνεσμπουργκ.

Το τέταρτο κεφάλαιο αναφέρεται στη βιωσιμότητα σε όλους τους τομείς στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Τέλος, στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στις Ευρωπαϊκές Συνθήκες και τα Συμβούλια για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Διαπιστώνεται ότι το συνολικό έργο εμφανίζει ικανοποιητικού βαθμού διαθεματική και διεπιστημονική δομή και τεκμηριωμένα υποβοηθά τον ενδιαφερόμενο στην κατανόηση της βιώσιμης ανάπτυξης και της εξέλιξης των επιμέρους πτυχών-παραμέτρων της.

Είναι γραμμένο από τρεις ενθουσιώδεις συγγραφείς, με πλουραλιστικό ακαδημαϊκό υπόβαθρο, που πιστεύουν στην ηθική της ανθρωπο-οικολογικής ανάπτυξης και στη γνωστική ενίσχυσή της.

Θεωρώ ότι, το βιβλίο αυτό μπορεί να αποτελέσει εξαιρετικά χρήσιμο και αποτελεσματικό εργαλείο μάθησης, τόσο σε επίπεδο εγχειριδίου αναφοράς για την τριτοβάθμια εκπαίδευση, ανεξαρτήτως εξειδίκευσης και γνωστικού αντικειμένου, λόγω του οριζόντιου θεματικού του χαρακτήρα, όσο και για τη μετάδοση κατάλληλων γνώσεων σε κάθε ευαισθητοποιημένο οικολογικά άτομο, που επιζητεί την κοινωνικά υπεύθυνη ευημερία.

**Καθηγητής Κωνσταντίνος Α. Παπαγεωργίου**

Πρόεδρος του Διοικητικού Συμβουλίου του  
Εθνικού Κέντρου Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης



# Εισαγωγή

---



**A**ρκετά χρόνια τώρα, η ανθρωπότητα έχοντας αντιληφθεί το κρίσιμο σημείο στο οποίο βρίσκεται η βιωσιμότητα του πλανήτη, λαμβάνει παγκόσμιες και τοπικές πρωτοβουλίες για την αντιμετώπιση των μεγάλων περιβαλλοντικών προβλημάτων. Τα σύγχρονα κράτη και οι Οργανισμοί, έχουν ήδη ολοκληρώσει το σχεδιασμό και την υλοποίηση σημαντικών δράσεων για την αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Απώτερος στόχος είναι η βιώσιμη ανάπτυξη σε όλους τους τομείς: στο περιβάλλον, την οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό.<sup>1</sup> Σκοπός του παρόντος βιβλίου είναι η διερεύνηση της «Βιώσιμης Ανάπτυξης» ως έννοιας, αλλά και ως θεσμικά νομιμοποιημένης πολιτικής και δράσης σε διεθνές και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στο 1<sup>ο</sup> Κεφάλαιο προσεγγίζονται εννοιολογικά οι έννοιες της Ανάπτυξης γενικά και της Βιώσιμης Ανάπτυξης ειδικότερα και αναλύεται η επιτακτική ανάγκη για τη σύνδεσή της με τις οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες, με τον εκάστοτε χώρο και σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Από την ανάλυση προκύπτει ότι η πορεία της ανάπτυξης οφείλει να λαμβάνει υπόψη τα όρια που τίθενται τόσο από το φυσικό περιβάλλον όσο και από το ανθρωπογενές, έτσι ώστε να μην απειλούνται με εξάντληση οι φυσικοί πόροι και κατά συνέπεια η κοινωνική ισορροπία και η οικονομική ευημερία.

Στο Α΄ Μέρος, το οποίο φέρει τον τίτλο «Το Παγκόσμιο Θεσμικό πλαίσιο για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη», διερευνάται η εξελικτική πορεία της Βιώσιμης Ανάπτυξης σε διεθνές επίπεδο, καθώς και οι σημαντικότεροι - κατά τη γνώμη των συγγραφέων - Σταθμοί / Συνδιασκέψεις για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη και το περιβάλλον.

Το 2<sup>ο</sup> κεφάλαιο αναφέρεται στις Διεθνείς Παγκόσμιες Συνδιασκέψεις της Στοκχόλμης και του Ρίο και στο Κείμενο της Local Agenda 21.

---

<sup>1</sup> Μητούλα Ρ. (2006) "Βιώσιμη Περιφερειακή Ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση & Ανασυγκρότηση του Ελληνικού Αστικού Περιβάλλοντος", εκδ. ΣΤΑΜΟΥΛΗ, Αθήνα.

Όσον αφορά στη Συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης (1972) από την έρευνα των αρχών που ετέθησαν, διαπιστώνεται ότι ενώ δεν προέκυψαν κανόνες, νόμοι ή περιορισμοί δεσμευτικού χαρακτήρα, εντούτοις υπονοήθηκε η στενή σχέση της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης με το περιβάλλον. Έτσι, τέθηκαν οι βάσεις ώστε στο μέλλον η παγκόσμια κοινότητα να ασχοληθεί συστηματικότερα με τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Έκτοτε, η περιβαλλοντική υποβάθμιση πήρε τεράστιες διαστάσεις. Εμφανίστηκαν τα φαινόμενα του θερμοκηπίου, της μείωσης του όζοντος της ατμόσφαιρας, της κλιματικής αλλαγής κ.ά. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αποφάσισε τη δημιουργία της Παγκόσμιας Επιτροπής για το περιβάλλον, στην οποία αναφέρεται το 2.2 υπο-κεφάλαιο.

Το 2.3 υποκεφάλαιο αφορά στην Έκθεση Brundtland, η οποία δημοσιεύτηκε από την παραπάνω Επιτροπή. Εδώ, τίθενται οι βάσεις για διεθνή συνεργασία, τόσο μεταξύ των κυβερνήσεων των κρατών μελών, όσο και μεταξύ των οργανισμών, σε όλα τα θέματα που αφορούν στο περιβάλλον σε σχέση με την ανάπτυξη. Στα κείμενα του υπόψη υπο-κεφαλαίου, τονίζεται η σημασία της Έκθεσης Brundtland, η οποία είναι μεν πολυσήμαντη, όμως κυρίως είναι γνωστή για την καθιέρωση της βιώσιμης ανάπτυξης (sustainable development) ως εναλλακτικής στρατηγικής πρότασης για εναρμόνιση της αναπτυξιακής διαδικασίας με μια επαρκή και αποτελεσματική προστασία του περιβάλλοντος.

Η καταγραφή των παγκόσμιων συνδιασκέψεων δεν θα μπορούσε να παραλείψει τη σημαντικότερη εξ αυτών, τη Συνδιάσκεψη στο Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, η οποία αποτέλεσε ένα στάδιο ουσιαστικής ωρίμανσης του θεσμικού πλαισίου της περιβαλλοντικής προστασίας. Έτσι, το 2.4 υποκεφάλαιο αναφέρεται σε αυτήν. Συγκεκριμένα, αναλύονται τα θετικά και τα αρνητικά σημεία της Συνδιάσκεψης.

Στο 2.5 υποκεφάλαιο υπογραμμίζεται η συμβολή των μη κυβερνητικών Οργανισμών (Μ.Κ.Ο.) στις διεθνείς Συνδιασκέψεις και ειδικότερα σε αυτήν του Ρίο. Αυτό γίνεται διότι οι Μ.Κ.Ο. θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικές για την επίτευξη της Βιώσιμης Ανάπτυξης, αφού στρέφονται προς ενέργειες και πράξεις που δεν έχουν προβλεφθεί ακόμα κι από τις κυβερνήσεις.

Ιδιαίτερα σημαντικό κείμενο θεωρείται η Local Agenda 21 που προέκυψε από τη Συνδιάσκεψη του Ρίο, που παρουσιάζεται στο υποκεφάλαιο 2.6. Εδώ, επιβεβαιώνεται η εφαρμογή του ορισμού της βιώσιμης ανάπτυξης στις

αρχές και τις δεσμεύσεις της παγκόσμιας κοινότητας, ενώ αποτελεί στάδιο στην εξέλιξη του παγκόσμιου θεσμικού πλαισίου για την προστασία του περιβάλλοντος. Η Συνδιάσκεψη της Κωνσταντινούπολης έδωσε τη Habitat Agenda II, όπου σχεδιάζεται και αποφασίζεται ένα σχέδιο δράσης για τη βιωσιμότητα των ανθρώπινων οικισμών, τοποθετώντας στο κέντρο της βιωσιμότητας τον άνθρωπο. Τα σχετικά θέματα αναλύονται στο Κεφάλαιο 3.

Σημαντικό βήμα, ιστορικής σημασίας και αξίας στην πορεία οικοδόμησης του Παγκόσμιου Θεσμικού Πλαισίου για την προστασία του περιβάλλοντος, πραγματοποιήθηκε στο Κιότο της Ιαπωνίας το 1997. Η Σύμβαση κατέληξε στον καθορισμό ενός νομικού εργαλείου για τον έλεγχο των εκπομπών αερίων (υπεύθυνων για το φαινόμενο του «Μεταλλαγμένου Θερμοκηπίου»), το γνωστό «Πρωτόκολλο του Κιότο». Οι δεσμεύσεις του παρουσιάζονται στο 3.2 υποκεφάλαιο του βιβλίου.

Το 3.3 υποκεφάλαιο πραγματεύεται τα θέματα της Παγκόσμιας Συνδιάσκεψης Κορυφής του Γιοχάνεσμπουργκ το 2002. Όποια και αν είναι η αξιολόγηση για τα αποτελέσματά της, η Συνδιάσκεψη κρίνεται ως εξαιρετικά χρήσιμη, διότι καλλιέργησε σε μεγάλο βαθμό την αντίληψη ότι οικονομία και περιβάλλον θα πρέπει να αλληλοπροσαρμοστούν, επέτρεψε τη σε βάθος εξέταση διαφορετικών και πολλές φορές αντικρουόμενων θέσεων μεταξύ Βορρά και Νότου, αλλά πολλές φορές και στο εσωτερικό των ομάδων αυτών και τέλος υπογράμμισε τον αναντικατάστατο ρόλο της Κοινωνίας των Πολιτών, αλλά και αυτού των επιχειρήσεων, στην προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης. Στο σχετικό υπο-κεφάλαιο αναπτύσσεται η καθοριστική δράση της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.), η οποία παρουσιάστηκε στο Γιοχάνεσμπουργκ με μια εναλλακτική πρόταση προασπιζόμενη τις αρχές του Ρίο (την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης και την αρχή της πρόληψης) κι επιδιώκοντας την επίτευξη μιας 'Παγκόσμιας Συμφωνίας' ('Global Deal') ανάμεσα στις αναπτυγμένες χώρες και τις χώρες του τρίτου κόσμου για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Το Β' Μέρος του βιβλίου φέρει τον τίτλο: «Η Ευρωπαϊκή Ένωση και ο στόχος της Βιώσιμης Ανάπτυξης». Παρουσιάζονται συνοπτικά οι σημαντικότεροι σταθμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης στην πορεία της προς τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, τα Συμβούλια και τα βασικά Προγράμματα που σχετίζονται στενά με το περιβάλλον και την αρμονική σύνδεση των τριών πυλώνων της Βιώσιμης Ανάπτυξης δηλαδή την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον.

Στο 4<sup>ο</sup> Κεφάλαιο γίνεται αναφορά στη γενικότερη πολιτική της Ε.Ε. για τη βιωσιμότητα του περιβάλλοντος. Αναφέρεται στο Βιώσιμο Φυσικό Περιβάλλον και γίνεται διάκριση των αρχών και πολιτικών της βιώσιμης ανάπτυξης που εφαρμόζονται στην Ένωση. Παρουσιάζεται η συντονισμένη πολιτική της Ένωσης, η οποία εκτείνεται από τη χάραξη αρχών, κατευθύνσεων και νομοθετικών διατάξεων υπό τη μορφή Οδηγιών και Κανονισμών μέχρι τις συγκεκριμένες δράσεις, προγράμματα και χρηματοδοτήσεις. Διαπιστώνεται ότι κυρίαρχη επιδίωξη, είναι η σύγκλιση των περιβαλλοντικών πολιτικών των κρατών μελών και η επίτευξη βιώσιμου προτύπου ανάπτυξης στην επικράτειά τους.

Επίσης, αναφέρονται οι βασικές αρχές και οι κύριοι προσανατολισμοί της Ένωσης οι οποίοι έχουν ως στόχο τη συμβολή της στην ανάπτυξη της σκέψης για τη βιωσιμότητα των δομημένων περιοχών της Ευρώπης και τη διερεύνηση των τρόπων ένταξης περιβαλλοντικών στόχων στις μελλοντικές στρατηγικές πολεοδομικού σχεδιασμού και σχεδιασμού των χρήσεων γης.

Το 5.1 υπο-κεφάλαιο περιγράφει τη Συνθήκη του Άμστερνταμ και τα Ευρωπαϊκά Συμβούλια του Κάρντιφ, της Βιέννης και της Κολωνίας. Όσον αφορά στη συνθήκη του Άμστερνταμ, σημαντικό επίτευγμά της θεωρείται το άρθρο της Συνθήκης που αναφέρεται στην ίδρυση της Ε.Ε. Το εν λόγω άρθρο περιλαμβάνει, στην αρχή της συνθήκης, ρήτρα για την ένταξη του περιβάλλοντος στον καθορισμό και την εφαρμογή των λοιπών πολιτικών. Επίσης, γίνεται αναφορά στην ένταξη της περιβαλλοντικής προστασίας στις λοιπές πολιτικές, ως ένα από τα μέσα για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Κάρντιφ το 1998, υπογραμμίζεται η ανάγκη περαιτέρω ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής προστασίας στις κοινοτικές πολιτικές, προκειμένου να επιτευχθεί η βιώσιμη ανάπτυξη. Επίσης, τίθενται οι βάσεις για ανάληψη συντονισμένης δράσης σε κοινοτική κλίμακα για την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών απαιτήσεων στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βιέννης προτρέπει για την ανάπτυξη της περιβαλλοντικής πτυχής και σε άλλες κοινοτικές πολιτικές, κυρίως στα Συμβούλια “Ανάπτυξης”, “Εσωτερικής Αγοράς” και “Βιομηχανίας”. Από τα κείμενα προκύπτει ότι το Συμβούλιο έδωσε βαρύτητα στα διατομεακά ζητήματα, όπως τις κλιματικές αλλαγές και την περιβαλλοντική διάσταση της απασχόλησης και της διεύρυνσης.



Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κολωνίας θεωρήθηκε αναγκαίο να καθοριστεί το κατάλληλο πλαίσιο για τη φορολόγηση της ενέργειας και κλήθηκε το Συμβούλιο Υπουργών ECOFIN (Οικονομικές και Δημοσιονομικές Υποθέσεις) να λάβει τις κατάλληλες αποφάσεις στον εν λόγω τομέα. Επιπλέον, όπως σημειώνεται σε σχετική έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, κλήθηκε το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων, Οικονομικών και Δημοσιονομικών Θεμάτων, καθώς και το Συμβούλιο Αλιείας, να υποβάλουν το 2000 έκθεση για την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών θεμάτων και βιώσιμης ανάπτυξης στους αντίστοιχους τομείς πολιτικής.

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας, της Νίκαιας και της Στοκχόλμης καθώς και η Πράσινη Βίβλος για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη περιγράφονται στο 5.2 υπο-κεφάλαιο. Ειδικότερα, με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας σχεδιάστηκε και συμφωνήθηκε μια δεκάχρονη στρατηγική για την οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική αναβάθμιση της Ε.Ε. με στόχο να γίνει η Ευρώπη: «...η πιο ανταγωνιστική και βασιζόμενη στη γνώση οικονομία ανά την υφήλιο, ικανή να εξασφαλίσει βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή».

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας, υπεβλήθησαν Εκθέσεις σχετικές με το στόχο της Βιώσιμης Ανάπτυξης και την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών ζητημάτων στις οικονομικές πολιτικές.

Σημαντική είναι και η συμβολή του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Στοκχόλμης στη Βιώσιμη Αναπτυξιακή Πορεία της Ε.Ε. Το υπόψη Συμβούλιο, επικρότησε τις πρωτοβουλίες που ανέλαβαν επιχειρήσεις για την προαγωγή της εταιρικής κοινωνικής υπευθυνότητας. Επιπρόσθετα, η Επιτροπή ανέγγειλε την πρόθεσή της να υποβάλει Πράσινη Βίβλο για την κοινωνική ευθύνη των επιχειρήσεων και να ενθαρρύνει μια ευρεία ανταλλαγή ιδεών με σκοπό την προώθηση περαιτέρω πρωτοβουλιών στον τομέα.

Επίσης, με την Πράσινη Βίβλο για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (ΕΚΕ) προσδιορίζονται θέματα όπως η «ενσωμάτωση, σε εθελοντική βάση θεμάτων κοινωνικής και περιβαλλοντικής μέριμνας στις επιχειρηματικές δραστηριότητες των επιχειρήσεων καθώς και οι επαφές τους με άλλα ενδιαφερόμενα μέρη». Αυτή η πράξη είχε ως στόχο την προώθηση της έννοιας αυτής και την εφαρμογή της στο πλαίσιο της στρατηγικής της Λισσαβόνας για μια «ανταγωνιστικότερη οικονομία ικανή για βιώσιμη ανάπτυξη».

Στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Γκέτεμποργκ αναφέρεται το 5.3 υπο-κεφάλαιο. Από τις σχετικές αποφάσεις, επιβεβαιώνεται η δέσμευση της Ε.Ε. για χάραξη μιας πολιτικής περιβαλλοντικής προστασίας και Βιώσιμης Ανάπτυξης. Αυτό συμβαίνει διότι συμφωνεί σε μια στρατηγική για τη βιώσιμη ανάπτυξη και επιπλέον προσθέτει μια περιβαλλοντική διάσταση στη διαδικασία της Λισσαβόνας για την απασχόληση, την οικονομική μεταρρύθμιση και την κοινωνική συνοχή.

Με το Συμβούλιο του Λάακεν ασχολείται το υπο-κεφάλαιο 5.4. Εδώ, η Ε.Ε. εκφράζει την ικανοποίησή της για τη θέσπιση βασικών περιβαλλοντικών δεικτών. Η θέσπιση των εν λόγω δεικτών έγινε προκειμένου να αξιολογηθεί η εφαρμογή της στρατηγικής υπέρ της βιώσιμης ανάπτυξης της Ένωσης.

Η αναφορά των θεμάτων του 6ου Προγράμματος Δράσης για το Περιβάλλον γίνεται επίσης στο υπο-κεφάλαιο 5.5. Μέσω αυτού, καλούνται σε ευρύτατο διάλογο όλα τα ενδιαφερόμενα μέρη, μαζί με τη συμμετοχή των ΜΚΟ καθώς και των δημοσίων αρχών. Το πρόγραμμα βασίζεται περισσότερο στις επιστημονικές και οικονομικές αναλύσεις, αλλά και στους περιβαλλοντικούς δείκτες.

Στα Συμβούλια των Βρυξελλών του Μαρτίου 2004 και του Ιουνίου του 2005 αναφέρεται το 5.6 υπο-κεφάλαιο. Όσον αφορά στο Συμβούλιο του 2004, τονίζεται η ανάγκη εφαρμογής τεχνολογιών που θα σέβονται το περιβάλλον και, εν προκειμένω, του σχεδίου δράσης για τις οικολογικές τεχνολογίες. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο προχωρεί ένα βήμα παραπέρα και ζητάει από την Επιτροπή και την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων να προβλέψει τα αναγκαία χρηματοδοτικά μέσα για την εν λόγω εφαρμογή.

Στο πλαίσιο της εκ νέου δρομολόγησης της στρατηγικής της Λισσαβόνας, το Συμβούλιο που συνεδρίασε στις 16 και 17 Ιουνίου 2005, ενέκρινε δήλωση για τις γενικές γραμμές της αειφόρου ανάπτυξης, στην οποία υπενθυμίζει τους κύριους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης, δηλαδή την προστασία του περιβάλλοντος, την κοινωνική ισότητα και συνοχή, την οικονομική ευμάρεια και την ανάγκη της ΕΕ να αναλάβει τις διεθνείς της ευθύνες.



# Κεφάλαιο 1

## Εννοιολογικές Προσεγγίσεις της Βιώσιμης Ανάπτυξης



Το κεφάλαιο αυτό:

- ▷ ► **Αναλύει την ανάπτυξη σε όλους τους τομείς**
- ▷ ► **Δίνει έναν Εννοιολογικό προσδιορισμό της Βιώσιμης Ανάπτυξης και**
- ▷ ► **Περιγράφει Επιστημονικούς Όρους Ανάπτυξης όπως η Μεγέθυνση, τα Οικονομικά, Κοινωνικά και Οικολογικά Όρια**

## 1.1 Η έννοια της Ανάπτυξης

Η ανάπτυξη, στην οικονομική επιστήμη συνδέθηκε ιστορικά με απόλυτα ποσοτικά μεγέθη, όπως με τη μεγέθυνση της οικονομίας και την αύξηση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Α.Ε.Π.) κατά κεφαλή πληθυσμού (μέτρηση σε χρηματικές μονάδες του συνόλου των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται σε ετήσια βάση σε μια οικονομία και τα οποία διακινούνται μέσω της αγοράς και αναγωγή του σε ατομικό επίπεδο).

Το Α.Ε.Π. κατά κεφαλή, έχει καθιερωθεί ως ένας παγκόσμιος δείκτης που χρησιμοποιείται για τη μέτρηση του επιπέδου ανάπτυξης μιας χώρας. Παρ'αυτά, δεν μπορεί και δεν αντικατοπτρίζει το πλήρες εννοιολογικό περιεχόμενο του όρου της ολοκληρωμένης οικονομικής ανάπτυξης και πολλές φορές υποεκτιμά τον παραγωγικό δυναμισμό μιας χώρας (π.χ. μη μέτρηση ιδιοκατανάλωσης προϊόντων και υπηρεσιών).

Επιπλέον, ο υπολογισμός του κατά κεφαλή Α.Ε.Π., δεν συνεκτιμά την πραγματική κατανομή του Α.Ε.Π.. Γι' αυτό, μπορεί να παρουσιαστεί λανθασμένη εικόνα για την οικονομική ευημερία των πολιτών, όταν ένα μεγάλο μέρος του Α.Ε.Π. συγκεντρώνεται σε μια μικρή μειοψηφία του πληθυσμού.

Ακόμη, η οικονομική ανάπτυξη συνδέθηκε με την εκβιομηχάνιση, δηλαδή την ανάπτυξη του δευτερογενούς τομέα της οικονομίας. Πέρασαν πολλά χρόνια για να εκδηλωθεί ενδιαφέρον για την κατανομή του Α.Ε.Π. και για τις ποιοτικές παραμέτρους της ανθρώπινης ζωής, όπως θέματα ελεύθερου χρόνου, διακοπών κ.ά. κοινωνικής και πολιτιστικής χροιάς, που ξεπερνούν τα στενά οικονομικά όρια.

Στην οικονομική ορολογία λοιπόν, οι έννοιες «ανάπτυξη» (development) και «μεγέθυνση» (growth) πολλές φορές χρησιμοποιούνται ως συνώνυμες και συνδέονται με την παραγωγική διαδικασία και την απόδοση των τριών τομέων της οικονομίας: πρωτογενή, δευτερογενή και τριτογενή. Όμως, ο όρος ανάπτυξη είναι ευρύτερος του όρου μεγέθυνση και παραπέμπει εκτός από την παραγωγή περισσότερου προϊόντος (αγαθών και υπηρεσιών) και σε διαρθρωτικές αλλαγές (μεταβολές θεσμικές και τεχνολογικές), όπως και σε ποιοτικές διαφοροποιήσεις.

Ο όρος «μεγέθυνση» έχει στενότερη έννοια και συνδέεται με την παραγωγή περισσότερου προϊόντος ή και μεγαλύτερης παραγωγικότητας (αύξηση του προϊόντος ανά μονάδα εισροών).



Υπάρχουν όμως όρια στην «οικονομική ανάπτυξη» και ποιες μπορεί να είναι οι ποιοτικές διαφοροποιήσεις οι οποίες την προσδιορίζουν;

Η έννοια των ορίων στην οικονομική δραστηριότητα, όρια τα οποία καθορίζονται από την αντοχή του φυσικού περιβάλλοντος<sup>2</sup>, υποστηρίζεται από την άποψη πως όσο μεγαλύτερη είναι η εκμετάλλευση των φυσικών πόρων από τον άνθρωπο, τόσο μεγαλύτερη θα είναι η απόρριψη των υποπροϊόντων της επεξεργασίας τους πίσω σε αυτό, με πιθανότητα να τεθεί σε κίνδυνο η δυνατότητα αυτοκαθαρισμού της φύσης<sup>3</sup>.

Ο Malthus (1798), και ο Ricardo (1817), εργάστηκαν πάνω στην έννοια

---

<sup>2</sup> Meadows et al, 1972.

<sup>3</sup> Kneese et al, 1970.

των οικολογικών ορίων και ο Marx (1867), εργάστηκε πάνω στην έννοια των κοινωνικών ορίων. Ο Malthus<sup>4</sup> αναφέρθηκε σε «απόλυτα όρια» (absolute limits) και τη δημιουργία μια «στατικής μορφής οικονομικής ανάπτυξης» (stationary state, steady-state economy), καθώς η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού και η συνεπακόλουθη οικονομική ανάπτυξη θα υποσκελίζε τη δυνατότητα παραγωγής φυσικών πόρων και αφομοίωσης αποβλήτων. Ο Ricardo<sup>5</sup> υιοθέτησε μια πιο αισιόδοξη άποψη, σύμφωνα με την οποία η πραγματική απειλή για την Οικονομία είναι τα «σχετικά όρια» (relative limits). Υποστήριξε πως η σπανιότητα/ έλλειψη φυσικών πόρων, εξαρτάται από τα αυξανόμενα κόστη άντλησής τους. Καθώς η εξάντληση των πιο οικονομικά εκμεταλλεύσιμων πόρων θα γίνεται αισθητή, η προσοχή θα στραφεί στη χρήση των πόρων, η άντληση / εκμετάλλευση των οποίων δεν θεωρείται οικονομική. Το αποτέλεσμα θα είναι η αύξηση του κόστους εκμετάλλευσης / άντλησης κι έτσι θα προκύψει ο περιορισμός της οικονομικής δραστηριότητας που στηρίζεται σε αυτούς τους πόρους. Ο Marx<sup>6</sup>, τον 19<sup>ο</sup> αιώνα, υποστήριξε ότι η ανάπτυξη περιορίζεται από κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες μέσα στην εθνική οικονομία και κοινωνία, αναπτύσσοντας έτσι την έννοια των κοινωνικών ορίων (social limits).

Από τα παραπάνω, προκύπτει ότι η ανάπτυξη και οι θεωρίες της, αποτελούν ένα πολύπλευρο και σύνθετο φαινόμενο, το οποίο εξελίσσεται, επηρεάζεται και διαμορφώνεται σε συνάρτηση με τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες της εποχής.

Στο πλαίσιο αυτής της εξέλιξης, εμφανίζεται πριν από δύο δεκαετίες περίπου, στη διεθνή βιβλιογραφία, ο όρος «ολοκληρωμένη ανάπτυξη» (integrated development), κυρίως ως απάντηση στην αδυναμία και στα προβλήματα που εμφάνιζε η επικρατέστερη έως τότε θεωρία της τομεακής ή και κατά πολλούς κλαδικής ανάπτυξης (sectorial development).

Όσον αφορά στην τομεακή ανάπτυξη, δινόταν έμφαση στην κάθετη ανάπτυξη του χώρου. Δηλαδή, ένας ή περισσότεροι τομείς της οικονομίας γινόταν αποδέκτες παρεμβάσεων ώστε να αποτελέσουν το μοχλό ανάπτυξης και των άλλων τομέων.

---

<sup>4</sup> Malthus T, 1798.

<sup>5</sup> Ricardo D, 1926.

<sup>6</sup> Marx K, 1867.

Αντίθετα, η προσέγγιση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης δίνει προτεραιότητα στην οριζόντια ανάπτυξη του χώρου, με στόχο τη διασύνδεση και το συντονισμό των κλάδων της οικονομίας, έτσι ώστε η ανάπτυξη ενός από αυτούς, να αποδίδει θετικά πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα και σε άλλους κλάδους της οικονομίας<sup>7</sup>.

Μια άλλη διάσταση της ανάπτυξης είναι η λεγόμενη «τοπική ανάπτυξη» (local development). Αυτή ορίζεται ως διαδικασία οικονομικής ανάπτυξης και διαρθρωτικών αλλαγών, που οδηγεί σε βελτίωση του επιπέδου ζωής τοπικών πληθυσμών<sup>8</sup>.

Πρέπει να αναφερθεί ότι μέχρι τη δεκαετία του '70, στην αναπτυξιακή διαδικασία εφαρμοζόταν το μοντέλο της «από τα πάνω προς τα κάτω» (top – down) ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο και στις περιοχές-δέκτες των αναπτυξιακών ενεργειών κυριαρχούσαν οι εξωτερικά κατευθυνόμενες οικονομικές δυνάμεις («εξωγενές μοντέλο» - exogenous model), χωρίς να λαμβάνουν υπόψη το ενδογενές δυναμικό των περιοχών<sup>9</sup>.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, οι θέσεις των ερευνητών και οι υποθέσεις, που ενίσχυαν τις μέχρι τότε στρατηγικές ανάπτυξης, άρχισαν σταδιακά να αναθεωρούνται και να μεταβάλλονται. Την περίοδο αυτή αναγνωρίζεται πλέον, ότι οι τοπικοί ανθρώπινοι, πολιτισμικοί και περιβαλλοντικοί πόροι, παραμένουν αναξιοποίητοι και ότι μέσω αυτών μπορεί να επιτευχθεί η οικονομική ανάπτυξη. Ως αποτέλεσμα των προηγούμενων, είναι η σταδιακή αντικατάσταση του μοντέλου της «από τα πάνω προς τα κάτω» ανάπτυξης, από εκείνο, το οποίο ενισχύει την ανάπτυξη, που προέρχεται από τη βάση (“bottom up”) («ενδογενές μοντέλο» - endogenous model).

Η ενδογενής ή αυτόνομη ή από τα κάτω προς τα πάνω ανάπτυξη (bottom-up development) εμφανίζει ορισμένα χαρακτηριστικά<sup>10</sup>, όπως:

- ▶ Το σχεδιασμό, τη διαχείριση και την υλοποίηση των διαδικασιών ανάπτυξης έχουν οι τοπικές παραγωγικές δυνάμεις (δημόσιοι, ιδιωτικοί και εθελοντικοί φορείς), δηλαδή το ενδογενές δυναμικό της περιοχής.

<sup>7</sup> Barquero A, 1991.

<sup>8</sup> Coffey J. and Polese M., 1985.

<sup>9</sup> Garafoli G., 1991.

<sup>10</sup> Van der Ploeg J., 1999.